

Fenomén zběhnutí do ciziny v ČSLA: pokusy vojáků základní vojenské služby o překročení státní hranice v letech 1983–1989

► Lukáš Smolka

Hlavním cílem této studie¹ bude analyzovat data, která byl autor schopen získat ze spisů vojenských obvodních soudů na území České socialistické republiky z let 1983–1989 a která se týkala vojáků obžalovaných podle § 283 zákona č. 140/1961 Sb. Budou zde tedy prezentována data, v nichž se autor pokusí vyhledat určité opakující se jevy, dále pak co mohlo utíkající vojáky spojovat, jaké měli při svém útěku šance a co bylo jejich největší překážkou v cestě do kapitalistické ciziny. Na závěr bude uvedeno několik pozoruhodných případů.

Metodika

Spisy, ze kterých autor čerpá, se nacházejí ve Vojenském správním archivu v Olomouci. Ve všech soudních spisech z let 1983–1989 bylo nalezeno 185 osob, s nimiž bylo vedeno soudní řízení. To by měl podle autora být dostačující počet vzorků, na kterém bude možné ukázat specifika zběhnutí ze základní vojenské služby (ZVS).

Studie bude zaměřena na vojáky obžalované z trestného činu zběhnutí do ciziny dle § 283 zákona č. 140/1961 Sb., tedy na osoby, které podle vojenských prokurátorů naplnily skutkovou podstatu výše uvedeného trestného činu, a to plánováním zběhnutí nebo přímo zběhnutím do ciziny. Pojem zběhnutí, tak jak jej používá vojenské prostředí, popisuje akt vojáka, který se rozhodne opustit svou jednotku, aniž by k tomu měl povolení. Tehdejší československé zákony rozeznávaly dva druhy zběhnutí, a to právě podle § 283 a dále pak podle § 282. První zmiňovaný paragraf bere v potaz vojáky, kteří utekli nebo se o útěk pokusili až do **cizí země**.

Paragraf 282 pak bere v potaz pouze zběhy, kteří **zůstali na území Československa**. Jak voják odsouzený podle § 283, tak i ten podle § 282 se svémocně vzdávalo s cílem vyhnout se vojenské službě. Právě proto se čtenář v textu setká také

1 Zpracování a vydání studie bylo umožněno díky finanční podpoře MŠMT ČR udělené Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2022_021, Společnost v historickém vývoji VIII. Kulturní dědictví a národní identity v minulosti).

s § 282, a to v případech, kdy soud pro různé překážky ve vyšetřování nebo nedostatek důkazního materiálu nebyl schopen obžalované usvědčit „bezpečně a nadevši pochybnost“. Jedná se zejména o případy vojáků zběhlých do Polska či Maďarska a zadržných v blízkosti státní hranice. V celé řadě případů pak nebylo vyšetřovateli nalezeno dost důkazů pro odsouzení podle § 283, a to přestože chtěli tito zběhové zmiňované země využít pro zběhnutí do kapitalistické ciziny.

Dále se pak ve studii vyskytuje § 109, opuštění republiky. Ten postihoval občany, kteří bez povolení československých úřadů odcházeli do ciziny či tam bez povolení zůstávali. Obecně se tedy v případě obou zákonů jedná o totožný přečin, a to nepovolené opuštění republiky. Podstatný rozdíl tkví ve skutkové podstatě trestného činu zběhnutí do ciziny. Jednalo se totiž o úmyslné svémocné vzdalování do ciziny s cílem vyhnout se vojenské službě.²

Aby byl výklad kompletní, je nutné ještě vzpomenout na § 280 (vyhýbání se výkonu vojenské služby) a 284 (svémocné odloučení). Název prvního z nich může být poněkud matoucí, jelikož je de facto totožný s definicí dvou již uvedených zákonů. Podstatný je zde fakt, že se jedná pouze o vojáky, kteří se vojenské službě chtěli vyhnout pomocí sebepoškozování, simulováním nemoci, paděláním listin nebo otevřeným odpíráním výkonu vojenských povinností. Paragraf 284 se využíval zejména v případech pravidelného páchání svémocného vzdalování v určitém krátkém časovém intervalu. Zpravidla se tedy jednalo o vojáky, kteří utíkali kvůli tomu, že jim nebylo dopřáno vycházek, nebo se z nich pozdě vraceli.

Paragrafy 282, 283 a 284 mají jeden společný faktor, a to že se voják *svémocně vzdaluje*. Krásně pak problematiku toho, podle kterého paragrafu bude voják stíhán, potažmo souzen, vystihuje následující úryvek z rozsudku Nejvyššího soudu vyneseného roku 1974: *Za svémocné vzdálení ve smyslu § 295 písm. a), b) tr. zák. se považuje vzdálení vojáka bez dovození od svého útvaru, z místa služebního přidělení, nepřihlášení vojáka v místě služebního přidělení, kam byl odeslán, nebo uplynutím doby odůvodněné nepřítomnosti při služební cestě, dovolené nebo přeložení. Podstata svémocného vzdalování spočívá v tom, že pachatel se bez dovození vymyká dosahu velitelských orgánů. Doba svémocného vzdálení je jedním z kritérií společenské nebezpečnosti činu, která je také ovlivněna vlastnostmi pachatele. **Velmi důležitými hledisky jsou i motivy činu a stav kázně u jednotky.***³

Poslední věta je zvýrazněna, protože se jedná o jeden z hlavních komponentů této práce. Stejně jako tehdejší soudní orgány se i autor této práce pokusil najít pohnutky a motivy zběhů. Ještě je třeba poznamenat, že pokud je ve studii použit pojem „zběh“, jedná se o vojáka obžalovaného podle § 283.

2 POLNAR, Stanislav. Zběhnutí do ciziny příslušníků československé armády a jeho vyšetřování v letech 1948 až 1989. *Právněhistorické studie*. 2016, 46, č. 1, s. 116–117.

3 Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 11. 4. 1974, sp. zn. TZV 12/74, s. 3. In: *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek* [online]. [Cit. 2022-09-28.] Dostupné z: <https://sbirka.nsoud.cz/export/sbirky/?collectionIds=10102>.

Při výběru byla pozornost upřena výhradně na vojáky základní vojenské služby, protože autor chtěl zjistit, jaký byl vztah mladých lidí k armádě, režimu a povinné vojenské službě. Zejména jej pak zajímalo porovnání výsledků se závěry studie Prokopa Tomka, která se v minulosti zabývala tím, jaké měli vojáci ZVS možnosti, pokud se chtěli vyhnout své branné povinnosti.⁴ Opomenuta nemůže být ani studie Pavla Navrátila a Martina Pulece o případech zběhnutí od Pohraniční stráže v osmdesátých letech dvacátého století, která se zabývá podobným tématem jako text autora, který tuto práci bere jako další rozšíření tematiky.⁵ K tomu se hodí dodat, že dosavadní literatura i prameny se téměř výhradně zajímaly o vojáky sloužící u útvarů Pohraniční stráže. V níže prezentovaných datech se však budete moci přesvědčit, že většina vojáků, kteří se o zběhnutí pokusili, z útvarů Pohraniční stráže nepocházela.

Čeho se tato studie nebude týkat, jsou případy, které byly v gesci vojenských soudů na území Slovenska. Konkrétně se jedná o vojenské obvodové soudy v Bratislavě, Bánské Bystrici a Prešově. Ze studie však nejsou vyloučeni vojáci slovenské národnosti, kteří sloužili u útvarů na území České socialistické republiky. Případy řešené slovenskými soudy nejsou ve studii zahrnuty kvůli tendencím spatřeným při výzkumu soudů na českém území. Útvary, potažmo soudní obvody, situované více na východě mají výrazně nižší množství pokusů o zběhnutí. Nebylo by tedy sice moudré tvrdit, že v Medzilaborcích se takový pokus již nemohl vyskytnout, avšak – jak bude nastíněno v textu níže – vzdálenost útvaru, u kterého voják sloužil, od státní hranice s kapitalistickou zemí je jedním z klíčových faktorů četnosti zběhnutí. Je tedy nashodě se domnívat, že případů řešených slovenskými soudy by bylo méně. Pokud by však v budoucnu podobná, ale komplexnější studie měla vzniknout, bude bezesporu nutné do ní archivní materiály slovenské proveniencí zahrnout.

Při procházení jednotlivých případů bylo třeba promyslet, jak tuto materii čtenáři představit v obecnějším pohledu a současně upozornit na odlišnosti. Z těchto úvah vykrytalizovalo osm bodů, resp. otázek. Výsledky ke každé otázce, na niž byla ve spisech vojáků hledána odpověď, bude doprovázet tabulka nebo graf s přehledně znázorněnými získanými daty.

Otázka 1: Kdy začal voják o svém úmyslu emigrovat přemýšlet? Před začátkem vojenské služby, nebo během ní?

Otázka 2: Z jakého útvaru voják pocházel?

Otázka 3: Do jaké země chtěl voják emigrovat?

Otázka 4: Jaká byla motivace vojáka k útěku?

Otázka 5: Byl vojákův útěk plánovaný, či se jednalo o čin spontánní?

Otázka 6: Byl vojákův pokus o zběhnutí úspěšný, nebo byl zadržen?

4 TOMEK, Prokop. Možnosti odpírání, vyhýbání se základní vojenské službě a vojenská práce v letech 1969–1992. *Historie a vojenství*. 2013, č. 2, s. 4–19.

5 NAVRÁTIL, Pavel; PULEC, Martin. Případy zběhnutí do zahraničí od Pohraniční stráže v osmdesátých letech dvacátého století. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 19/2021*. Praha: ABS, 2021, s. 355–419.

Otázka 7: Byl voják při pokusu o útěk ozbrojen, pokud ano – jak?

Otázka 8: Byl dotyčný voják dříve soudně nebo kázeňsky trestán?

Tab. 1: Počty souzených v jednotlivých obvodech vojenských soudů na území České socialistické republiky

Vojenský soud	České Budějovice	Litoměřice	Plzeň	Praha	Brno	Hradec Králové	Olomouc	Celkem
1983	10	1	8	2	5	1	1	28
1984	6	1	20	3	3	0	2	35
1985	7	1	8	0	0	1	2	19
1986	1	1	7	2	2	0	0	13
1987	9	5	13	2	3	1	4	37
1988	3	7	13	0	1	2	2	28
1989	10	5	7	0	1	0	2	25
Celkem	46	21	76	9	15	5	13	185

Tabulka 1 zachycuje počty souzených v jednotlivých obvodech vojenských soudů na území České socialistické republiky. Ve sledovaných letech nastupovalo k základní vojenské službě každoročně okolo 70 až 75 tisíc branců. Z tabulky je tedy zřejmé, že zběhnutí do zahraničí rozhodně nebylo populární metodou, jak se vojenské službě vyhnout, naopak je nutné konstatovat, že se jednalo až o krajní řešení vojákovy situace. Jako náročné se ukázalo vůbec již ověření počtů vyčíslených v tabulce 1. Autor pracoval celkem se třemi zdroji, které mohly o počtech zběhů poskytnout hlubší informace. Prvním byly zprávy ČSLA o průběhu výcvikového roku zasílané ÚV KSČ.⁶ Tyto materiály se ukázaly jako tendenční a velmi nepřesné. Ne každý ročník informuje o počtu vojáků, kteří zběhli,⁷ pojem zběh zde navíc není nikterak definován, ale je třeba počítat s tím, že se jednalo o případy, kdy byl voják ve svém pokusu úspěšný nebo byl zadržen v závěrečné fázi svého pokusu. Od výcvikového roku

6 NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ, sv. 17, arch. j. 18/2, plnění úkolů ČSLA za rok 1971 a hlavní úkoly pro rok 1972; sv. 154, arch. j. 152/1, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1979–1980; sv. 85, arch. j. 86/2, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1982–1983; sv. 118, arch. j. 120/1, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1983–1984; sv. 149, arch. j. 140/1, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1984–1985; sv. 19, arch. j. 18/1a, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1985–1986; sv. 48, arch. j. 46/1, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1986–1987; sv. 128, arch. j. 134/2, zpráva o splnění úkolu ČSLA ve výcvikovém roce 1988–1989.

7 Navíc není nikde definováno, co pojem zběhnutí znamená, tak jak to bylo učiněno na začátku této studie, jediným vodítkem tedy bylo, pokud text výslovně mluvil o „zběhnutí do ciziny“.

1984/1985 se pak informace o počtech zběhlých vojáků úplně vypustily. Pokud už se v textu vyskytovala informace o počtu zběhů, byla o mnohem menším počtu vojáků, než který se podařilo nalézt autorovi.

Po tomto zjištění se ukázalo jako nutné přistoupit k materiálům odboru vojenské kontrarozvědky, konkrétně k fondu Vojenské rady Hlavní správy pohraniční stráže Praha. Tyto materiály nám o situaci sice podávají přesnější informace, z velké části se však soustředí pouze na vojáky Pohraniční stráže. Ani v těchto dokumentech se nedozvíme počty vojáků ZVS, kteří se v daném ročníku pokusili zběhnout. Jediným vodítkem může být zpráva o vyhodnocení stavu ochrany státní hranice za rok 1987,⁸ která informuje o důvodech ke zběhnutí osob. Jedním z nich je také „vyhýbání se vojenské službě“. Opět však není jasné, zda se jedná o vojáky, kteří byli na státní hranici zadrženi s úmyslem, který je uveden v § 283.

Tab. 2: Počet pokusů o porušení státní hranice motivovaných snahou vyhnout se vojenské službě podle VKR

Rok	1983	1984	1985	1986
Počet případů	29	21	9	16

Stejně jako v případě výcvikových zpráv se však data VKR neshodují s nálezy autora. Je tedy zřejmé, že jak ČSLA, tak VKR nedefinovaly pokusy o útěk z ČSSR výhradně dle § 283 zákona č. 140/1961 Sb.⁹ Posledním materiálem, ke kterému se autor uchýlil, byly spisy vojenských prokuratur, přesněji řečeno sběrače, které měly za úkol rekapitulovat činnost prokuratury v uplynulém roce. Jediným vhodným dokumentem, který se ve sledovaných letech dochoval a podává vhodné informace, byly sběrače Vyšší vojenské prokuratury Příbram za rok 1987.¹⁰

Tab. 3: Data sběrače Vyšší vojenské prokuratury v Příbrami

Rok	1983	1984	1985	1986	1987
Počet případů	12	28	11	5	12

V tomto případě se jedná o nejpřesnější údaje, které jsou nám doposud poskytnuty. Ve sběrači bohužel není uvedeno, zda se jedná o počty zahájených trestních stíhání pro daný paragraf, obžalovaných, či odsouzených. Vzhledem k tomu, že jde o údaje prokuratury, bude se s větší pravděpodobností jednat o počty obžalovaných.

8 ABS, f. Vojenská rada Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic Praha, inv. j. 884, vyhodnocení stavu a návrh opatření k posílení účinnosti OSH v pásmu přístupů a signálů na rok 1987, tabulkové přílohy.

9 Autor pracuje s předpokladem, že pokud by byly definovány stejně, byly by počty alespoň podobné.

10 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vyšší vojenská prokuratura Příbram, spis Vn 1/87.

Z těchto informací můžeme vydedukovat fakt, že jak ČSLA, tak StB musely pokus o zběhnutí definovat jiným způsobem – je pravděpodobné, že se do jejich výkazů nedostávaly případy, které byly odhaleny ještě v přípravné fázi. O tom se také zmiňuje zpráva VKR za rok 1987: *Velmi účinné opatření, které mělo vliv i na posílení boje proti zběhnutí u jednotek PS, bylo nařízení náčelníka HS PS OSH k výjezdům na podřízené brigády PS, zvýšení kontrolní činnosti a upevnění součinnosti velitelských a politických pracovníků s VKR v letních měsících roku 1987.*¹¹ Je zřejmé, že se VKR snažila o to, aby se k Pohraniční strážci dostávaly pouze osoby kádrově prověřené. To v průběhu času začalo ukazovat, že branců, kteří by prošli přísnými kritériem, je povážlivě málo. *V jarním nástupním termínu bylo na základě provedených pohovorů s nováčky vyčleněno 462 osob se závadovými poznatky, po odsunu k ČSLA nebylo ke službě na 1. sledu doporučeno 288 vojáků základní služby.*¹²

Otázka 1: Kdy začal voják o svém úmyslu emigrovat přemýšlet? Před začátkem vojenské služby, nebo během ní?

Tab. 4: Počet zběhů rozhodnutých ke zběhnutí před základní vojenskou službou nebo během jejího výkonu

Vojenský soud	České Budějovice	Litoměřice	Plzeň	Praha	Brno	Hradec Králové	Olomouc	Celkem
Před	7	1	7	1	1	1	2	20
Během	39	20	69	9	14	4	11	165
Celkem	46	21	76	9	15	5	13	185

V první otázce se autor snažil zjistit, zda vojáci nastupovali do ZVS již s myšlenkou útěku za hranice. V počátku výzkumu byla otázka koncipována ve stylu: „Kolik vojáků využilo ZVS jako součást svého plánu na útek do kapitalistické ciziny?“ Po určité době však musel autor svůj přístup přehodnotit. Voják si samozřejmě nemohl vybírat, k jakému útvaru bude přidělen, a proto je scestné snažit se ve výpovědích vojáků hledat zmínky o tom, že celým jejich plánem již před nástupem bylo dostat se přes hranice díky možnostem, které jim vojenské prostředí poskytovalo. Nejblíže k tomu snad měly chvíle, kdy se branci u odvodové komise zmiňovali o tom, že jejich zájmem je kynologie. Zvyšovala se pak šance, že budou přiděleni k útvaru Pohraniční strážce, který hojně využíval psy, potažmo psovody. Jedná se však pouze o několik jedinců, například u vojáka, který se aktivně zabýval kynologií ve

11 ABS, f. Vojenské rady Hlavní správy pohraniční strážce Praha, inv. j. 936, zpráva VKR za rok 1987, s. 2.

12 Tamtéž, s. 2–3.

Svazarmu a doufal, že mu takto získané vědomosti pomohou ke vstupu do útvaru PS, v následujícím výcvikovém roce se pak opravdu dostal na pozici psovoda u PS 5343 České Budějovice, kterou ke svému zběhnutí také využil, když se od roty odloučil během uklízení kotce služebního psa.¹³

Celkem bylo vyhodnoceno dvacet osob, které byly rozhodnuty k tomu, že pokud se jim během výkonu branné povinnosti naskytne možnost zběhnout, budou jí chtít využít. Výhodou pokusu o zběhnutí během branné povinnosti byla možnost opatřit si zbraň nebo snaha o získání výhodné počáteční pozice, pokud se jednalo o vojáka Pohraniční stráže či útvary, které byly situovány blíže státní hranici. O tom však již v následujících otázkách.

Otázka 2: Z jakého útvaru vojáci pocházeli?

V otázce číslo dva autor zjišťoval, z jakých útvarů vojáci pocházeli. Jak již bylo nastíněno v úvodních odstavcích textu, k Pohraniční strážci se dostávali pouze branci, kteří prošli kádrovou prověrkou a byli pro službu v prvosledových jednotkách uznáni za vhodné. I přesto se do první patnáctky dostaly čtyři útvary PS. Co spojuje všechny útvary, které měly větší počet zběhnutí, je velmi malá vzdálenost od státní hranice. Na první pohled je zřejmé, že s rostoucí vzdáleností se snižuje jak počet zběhů, tak jejich úspěšnost. S tím je spojen další faktor, a to neznalost terénu v bezprostřední blízkosti státní hranice. U řady vojáků, kteří sloužili při útvarích ve vnitrozemí, byly zabaveny plánky toho, jak vypadá posledních pár set metrů před státní hranicí. Někteří vojáci pokulhávali zejména ve vědomostech konkrétních prvků, které tvořily celkovou obranu státní hranice, jako bylo například umístění signální stěny nebo široký pás oraniště, který zběhům znesnadňoval postup ke státní hranici. Vojáci u útvarů PS nebo útvarů situovaných blíže státní hranici tento problém neměli, většinou se u jejich útvaru vyskytoval někdo, kdo již zabezpečení státní hranice viděl nebo u PS přímo sloužil, takových vojáků se na útvarích nepohybovalo zrovna nejméně. V roce 1988 bylo od útvarů PS kvůli podezření z možných tendencí ke zběhnutí do kapitalistických zemí odveleno kolem 76 vojáků ZVS a v prvním pololetí roku 1989 dokonce 49.¹⁴

Co se konkrétních útvarů týče, nevyskytl se mezi nimi žádný, který by z řady příliš vystupoval, nejpočetnějšího zastoupení měl mezi vojáky útvar 1745 Bor u Tachova s 11 případy zběhnutí nebo pokusu o zběhnutí, nejedná se však dle mého názoru o nijak vysoké číslo. Na druhou stranu je až pozoruhodné, kolik různých útvarů bylo možné při takovém množství osob nalézt: celkem 82. To nasvědčuje tomu, že neexistoval žádný útvar, který by měl s tím, že se jeho vojáci snaží dostat do kapitalistické ciziny, zvláštní problém. Spíše se jednalo o akci vojáka nebo skupiny vojáků, kteří se dostali do nějaké nepříjemné situace. Větší zastoupení mají samozřejmě

13 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudy, f. Vojenský obvodový soud České Budějovice, spis T70/89.

14 ABS, f. Vojenské rady Hlavní správy pohraniční stráže Praha, inv. j. 1008, státobezpečnostní situace v PS v průběhu 1. pololetí roku 1989, s. 7.

útvary poblíž státní hranice, mezi prvními patnácti útvary se mimo pohraničí vyskytují pouze Lešany a Podbořany. Další rozdíl pak lze vidět ještě v tabulce 1, a to že v Čechách bylo mnohem více zběhů než na Moravě, která měla výrazně kratší státní hranici s kapitalistickým Západem.

Tab. 5: Počty zběhlých vojáků podle útvarů (VÚ – vojenský útvar; PSú – útvar Pohraniční stráže, OZ – opravárenský závod)

Útvar	Počet obviněných	Útvar	Počet obviněných
VÚ 1745 Bor nad Tachova	11	VÚ 8585 Praha	2
PSú 8941 Sušice	8	VÚ 2704 Janovice-Týnec	1
VÚ 5198 Kramolín	8	VÚ 5937 Plzeň	1
VÚ 8005 Holýšov	7	VÚ 9672 Plzeň	1
VÚ 8522 Cheb	7	VÚ 2071 Karlovy Vary	1
VÚ 6983 Mariánské Lázně	7	VÚ 3838 Plzeň	1
VÚ 4425 Prachatice	6	VÚ 6162 Mariánské Lázně	1
VÚ 1051 Louny	5	VÚ 2953 Liberec	1
VÚ 1113 Janovice	4	VÚ 9280 Nepomuk	1
VÚ 7368 Podbořany	4	VÚ 4436 Tachov	1
PSú 5688 Znojmo	4	VÚ 8008 Plzeň	1
VÚ 5963 Lešany	4	VÚ 5944 Čáslav	1
PSú 5343 České Budějovice	4	VÚ 5984 Chropyně	1
VÚ 8186 Sušice	3	VÚ 7481 Jevíce	1
PSú 8842 Cheb	4	VÚ 6195 Jihlava	1
VÚ 1030 Dobrá Voda	3	VÚ 6377 Opatovice	1
VÚ 8015 Stříbro	3	VÚ 4445 České Budějovice	1
VÚ 9450 České Budějovice	3	VÚ 7494 Senožaly	1
VÚ 5729 Strašice	3	VÚ 9012 Boletice	1
VÚ 1540 Dolní Kubín	3	VÚ 6177 Písek	1
VÚ 3633 Planá	2	VÚ 5494 Pacov	1
VÚ 9675 Dobřany	2	VÚ 7411 České Budějovice	1
PSú 8654 Domažlice	2	VÚ 9378 Český Krumlov	1
VÚ 3252 Plzeň	2	VÚ 6781 Terezín	1
VÚ 4447 Tachov	2	VÚ 5206 Čáslav	1
VÚ 3274 Kynšperk nad Ohří	2	VÚ 5964 Postoloprty	1
VÚ 4409 Týn nad Vltavou	2	VÚ 8475 Plzeň	1

VÚ 6175 Benešov	2	VÚ 9687 Mošnov	1
VÚ 1749 Lešany	2	VÚ 2797 Horažďovice	1
VÚ 4495 České Budějovice	2	VÚ 1901 Olomouc	1
VÚ 9376 Vimperk	2	VÚ 010 Vyškov	1
VÚ 8046 Tábor	2	VÚ 5807 Olomouc	1
VÚ 4961 Český Krumlov	2	OZ 042 Olomouc	1
VÚ 9380 Prachatice	2	VÚ 3513 Lipník nad Bečvou	1
VÚ 6363 Žatec	2	VÚ 8684 Hranice na Moravě	1
VÚ 4388 Větrušice	2	VÚ 1538 Kostelec nad Orlicí	1
VÚ 3863 Žatec	2	VÚ 5110 Pardubice	1
VÚ 3329 Klecany	2	VÚ 1732 Plzeň	1
VÚ 5428 Mošnov	2	VÚ 4280 Nepomuk	1
VÚ 7509 Kostelec nad Labem	2	VÚ 7812 Vyškov	1
VÚ 1104 Hostivař	2	VÚ 2483 Kutná Hora	1

Otázka 3: Jaká byla cílová destinace vojáků?

Tab. 6: Data o zamýšlené cílové destinaci zběhů

	ČB	LT	PZ	PH	BR	HK	OL	Celkem
NSR	15	7	49	4	7	1	4	87
Rakousko	17	7	9	4	0	0	2	39
Západní země	3	2	9	0	0	0	2	16
Austrálie	3	3	4	0	2	1	0	13
Švédsko	4	1	3	1	2	0	2	13
Polsko	6	0	1	0	0	2	1	10
Kanada	3	0	4	0	0	0	0	7
USA	1	1	1	0	3	0	1	7
NDR	0	3	1	0	1	0	1	6
Itálie	1	0	3	0	0	0	0	4
Útěk si rozmyslel	1	0	0	0	0	1	0	2
JAR	0	1	0	0	0	0	0	1
Maďarsko	1	0	0	0	0	0	0	1
Jugoslávie	1	0	0	0	0	0	0	1
Dánsko	0	0	1	0	0	0	0	1
Švýcarsko	0	0	1	0	0	0	0	1

V třetí otázce se autor zaměřil na otázku, do jakého státu chtěli vojáci emigrovat. Je nutno říci, že v tabulce 6 jsou vypsány pouze finální destinace. Například pokud voják tvrdil, že chce překonat hranici do Rakouska a tam následně zažádat o vízum do Austrálie, byla v tabulce zaznamenána jen Austrálie.

Pro dobré pochopení dat shromážděných u této otázky je nutné podívat se zároveň na data získaná z otázky 5. Jak můžeme vidět, téměř 120 vojáků (zhruba třetina) nemělo svůj útěk nikterak promyšlený. Nemělo by nás tedy překvapit, že mnoho z nich se ve svém plánování nedostalo dál než k myšlence, že úspěchem bude překonat státní hranici do Spolkové republiky Německo nebo Rakouska. Výhodou sousedních zemí by byl potenciální snazší návrat, pokud by se v Československu uskutečnila změna režimu, sám autor však byl zaskočen tím, jak malé množství vojáků, ať již úspěšných, či ne, ve svých výpovědích či dopisech rodině naznačovalo možnost návratu ze zahraničí i v případě změny režimu, popřípadě nedostatek důvěry v to, že se režim vůbec může změnit. Odpověď na toto dilema se podle mého názoru skládá ze dvou částí. První nápovědu nám dodá tabulka 7, z níž je zřejmé, že vojáci z politických důvodů (odpor k socialistickému zřízení nebo k politice KSČ) neutíkali čili pro ně politická situace v rámci jejich útěku nehrála primární roli. Druhou a možná i podstatnější částí je fakt, že voják by u výslechu rozhodně nechtěl tvrdit, že se pro svůj útěk rozhodl z politických důvodů. Bylo tedy v jeho nejlepším zájmu, aby se před vyšetřovateli tvářil tak, že se jednalo pouze o situaci podmíněnou výjimečnými okolnostmi, jako byl strach z případného trestu, osobní problémy v životě nebo šikana na útvaru. Je tedy pravděpodobné, že ve skutečnosti bylo osob přímo nesouhlasících s politikou KSČ více, než kolik se jich k takové motivaci otevřeně přiznalo.

Pokud by některá data z tabulky stála za hlubší interpretaci, budou to následující. Prvním poznatkem je počet vojáků, kteří jako místo, kde chtěli zůstat (či vůbec jako místo, kam emigrovat), uváděli Německou demokratickou republiku (NDR) nebo Polskou lidovou republiku (PLR), tedy země východního bloku. Branci ve svých výpovědích popisovali, že se pokusí začlenit do místních společností zejména na vesnicích, kde se chtěli podílet na zemědělských pracích, aby se vyhnuli branné povinnosti – o bláhovosti takového počínání snad ani není třeba polemizovat. Jak NDR a PLR, tak i MLR vojenské zběhy vždycky vracely zpět do Československa.

Druhým zajímavým faktem je zájem o odcestování do Austrálie a Švédska, které se mezi konkrétními destinacemi umístily na děleném třetím místě. Oba státy měly dlouhodobě pozitivní přístup k příjmu emigrantů. Švédsko bylo jednou z prvních zemí, která začala usilovat o prosazení multikulturalismu, což se sociálnědemokratické vládě pod vedením premiéra Olofa Palmeho v roce 1975 podařilo, a tento status jí zůstal de facto až do dnešní doby, což je možné pozorovat na počtech přijatých uprchlíků z Blízkého východu v letech 2014–2015, v němž bylo Švédsko po Turecku největším příjemcem uprchlíků v Evropě po přepočtu

per capita.¹⁵ Základní premisou zákona z roku 1975 byla podpora přistěhovalců z ostatních kultur a národů. Následovala snaha vytvořit imigrantům ve Švédsku pokud možno ideální podmínky pro život.¹⁶ Otevřenější přístup k imigrantům mělo Švédsko v podstatě celou druhou polovinu dvacátého století.¹⁷ I po roce 1948 a 1968 se mnoho osob, které z Československa emigrovaly, rozhodlo pro Švédsko. Není tedy divu, že se pro tuto destinaci rozhodlo i několik vojáků z tohoto výzkumu. Poněkud slabší pak už byla snaha o realizaci takové cesty. Mnoho vojáků si představovalo, že se svépomocí dostanou do Gdaňsku, odkud se lodí či trajektem dostanou do Švédska. Taková představa však nemohla být dále od pravdy a pouze se nám tím potvrzuje naivita mladých branců společně s nedostatkem přesných informací, který pramenil z toho, že pokud by se voják u útvaru aktivně ptal na možnosti vycestování do Polska, potažmo Švédska, vyvolal by tím pochyby o svém setrvání v Československu. To byla jedna z nevýhod branců: přístup k informacím byl zpravidla podmíněn vypůjčením si knihy, ať už to byl atlas, automapa, či slovník, v útvarové knihovně. Dané osoby pak samy sebe inkriminovaly a vystavovaly se tak značnému nebezpečí, že je některý z „uvědomělejších“ vojáků nahlásí.

Třináct vojáků uvedlo jako zemi, do které by chtěli emigrovat, Austrálii. Ta zažila největší emigrační boom po roce 1968, kdy stejně jako v řadě jiných zemí vystoupil na povrch problém mezi starousedlíky v podobě Čechů přišedších před rokem 1948 a novousedlíků přišedších po roce 1968.¹⁸ S postupem času pak příliv emigrantů klesá. Je však zřejmé, že pro řadu mladých lidí byla Austrálie stále velmi přitažlivou destinací. Vojáci v tomto výzkumu, kteří ji uvedli jako cílovou zemi, se dají rozdělit do dvou skupin. První byla motivovaná vidinou lepšího výdělků a obecně vyšší úrovní života v Austrálii. Druhá skupina se pak vyznačovala snahou vyhnout se vojenské službě, přičemž největší výhodou Austrálie byla v tomto případě její vzdálenost od Československa. V obou případech pak bylo na Austrálii nazíráno jako na rurální zemi, kde nebude problém uplatit se zejména v zemědělské a manuální práci, pro kterou není potřeba žádného vyššího vzdělání.

Dalším až pozoruhodným faktem, nad kterým je nutné se pozastavit, je téměř nulové zastoupení Jugoslávie. Ta byla pro emigraci hojně využívána civilním obyvatelstvem, avšak stejně jako u vojáků se často jednalo pouze o průchod, nikoliv

15 CONNOR, Phillip: Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015. In: *Pew Research Center* [online]. 2. 8. 2016 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015>.

16 WICKSTRÖM, Mats. *The Multicultural Moment: The History of the Idea and Politics of Multiculturalism in Sweden in Comparative, Transnational and Biographical Context, 1964–1975*. Åbo Akademi, 2015, s. 7–8.

17 ŠTĚPÁN, Jiří. Československý exil do Švédska po roce 1945. *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. 2006, č. 1, s. 206–213.

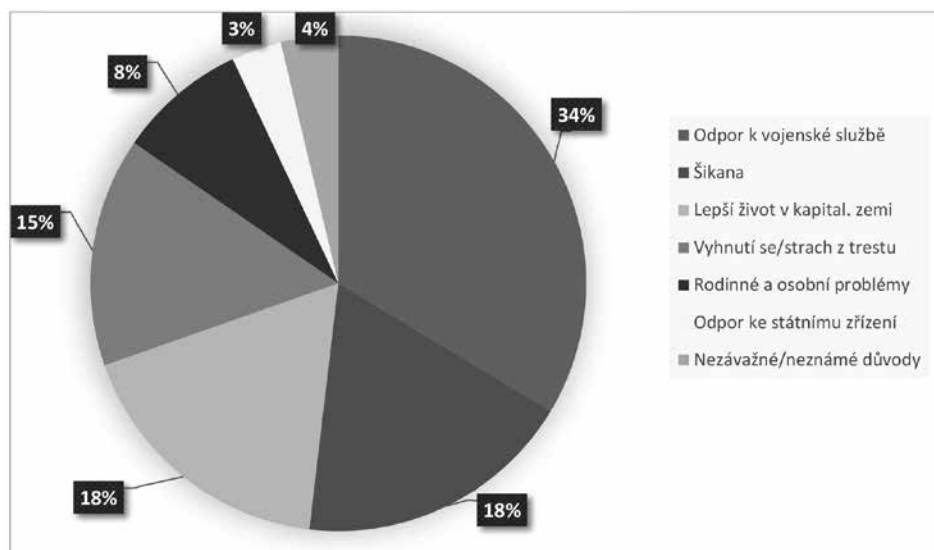
18 MILLER, Jaroslav. *Zapadlí vlastenci: Český exil v Západní Austrálii*. Praha: NLN, 2014, s. 66–73.

o dlouhotrvající pobyt.¹⁹ I v tomto případě byla až na jeden případ, kdy chtěl voják v zemi zůstat, Jugoslávie využívána jako tranzitní země, a to zejména kvůli domnění, že hranice mezi Maďarskem a Jugoslávií je méně střežena.

Otázka 4: Motivace vojáků pro útěk

Tab. 7: Motivace vojáků ke zběhnutí

	ČB	LT	PZ	PH	BR	HK	OL	Celkem
Odpor k vojenské službě	22	9	26	6	6	0	3	72
Šikana	12	7	17	1	1	1	0	39
Lepší život v kapital. zemi	11	5	20	0	2	0	0	38
Vyhnutí se / strach z trestu	5	4	11	2	1	3	6	32
Rodinné a osobní problémy	4	1	9	0	2	0	2	18
Odpor ke státnímu zřízení	2	1	1	0	2	0	1	7
Nezávažné/neznámé důvody	1	1	3	0	1	1	1	8
Celkem	46	21	76	9	15	5	13	185

Graf 1: Data o motivaci zběhů

¹⁹ VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej; PELIKÁN, Jan. Z dovolené do emigrace. Jugoslávie jako tranzitní země pro československé emigranty v období normalizace. *Paměť a dějiny*. 2019, č. 2, s. 3–13.

Čtvrtá otázka se zaměřuje na důvody a motivace vojáků ke zběhnutí. Nejprve je nutné zmínit, že se jedná o osobní úsudek, který si o každém vojákovi utvořil autor. Ten samozřejmě pro vytvoření profilu daného vojáka využil všechny prostředky, které soudní spis poskytoval, včetně vypovědí vojáků, kteří s obžalovaným sloužili, vypovědí rodičů, psychologických profilů a posudků vypracovaných StB, a v neposlední řadě pak výpověď samotného obžalovaného, popřípadě dopisy, které rodičům odesílal z ciziny v případě, že byl jeho pokus o zběhnutí úspěšný. Většina z 185 popisovaných případů se dala určit bez větších problémů, vyskytly se však i takové, na jejichž určení nebyl dostatek podkladů. Pro takové případy autor vytvořil kategorii „nezávažné nebo neznámé důvody“.

Před samotnou analýzou dat je ještě třeba poznamenat následující. V závěrečných zprávách VKR, které měly shrnovat vyšetřování, se můžeme často dočíst, že voják se pokusil emigrovat z „politických důvodů“. Dle autorova názoru však VKR nerozlišovala pojmy, které jsou ve zde prezentovaných tabulkách pojmenovány jako „odpor k vojenské službě“ a „lepší život v kapitalistické zemi“. Faktem také je, že ne každý voják uváděl pouze jeden důvod ke svému zběhnutí, což samozřejmě znamená, že v tabulce 7 bude více než 185 případů.

Nejčastějším případem, proč se vojáci rozhodli pro emigraci, byl **odpor k vojenské službě**. V daném případě se voják vyjadřuje tak, že již déle nemohl pobývat u svého útvaru. Jako důvody uváděl například dlouhé odloučení od rodiny, špatné vyrovnávání se s vojenským prostředím, s čímž se poji špatné snášení osob s vyšší autoritou, někdy se však také jednalo až o téměř malicherné důvody jako odmítání podílet se na základních úkonech, které byly spojeny se ZVS, jako rozcvičky, služby v kuchyni nebo rajóny. Tento důvod se nejčastěji v odpovědích vyskytoval v párech.

Druhou nejčastější záminkou pro zběhnutí byla **šikana**. O šikaně a mazáctví v řadách ČSLA již byla sepsána řada studií, rozhodně se jednalo o jeden z největších problémů, s nimiž se ČSLA v sedmdesátých a osmdesátých letech musela vyrovnávat.²⁰ Není tedy překvapením, že se jedná o druhou nejčastější příčinu, proč voják zběhl. Vojáky, kteří se snažili hájit tím, že byli šikanováni, rozdělil autor na dvě skupiny. První skupina se vyznačovala tím, že šikana, s níž se vojáci museli potýkat, byla jak po fyzické, tak po psychické stránce značně násilná. Druhá skupina musela trpět, dalo by se říci, „pouze“ klasickým zacházením ze strany vojáků druhého ročníku, jako bylo donášení jídla (slangově sahara, bufet), popřípadě čištění výstrojních součástek. Jasný rozdíl je vidět v tom, že vojáci z druhé skupiny použili šikanu jako záminku pro své zběhnutí a v případě dopadení se pak na fakt, že byli šikanováni, mohli odvolat při výslechu. Tato skupina lidí svůj čin většinou déle promýšlela; naopak vojáci z první skupiny byli ke zběhnutí dohnáni zacházením jiných vojáků či

20 TOMEK, Prokop. Šikana, skrytý problém Československé lidové armády po roce 1969. *Historie a vojenství*. 2012, č. 2, s. 30–41.

velitelů roty nebo posádky, v daném případě se pak často jednalo o spontánní jednání, kdy už voják takový druh násilí nemohl nadále snášet.

Téměř stejné množství vojáků jako u šikany se o útěk do ciziny pokusilo kvůli snaze dosáhnout na **lepší a kvalitnější život v kapitalistické cizině**. Do této kategorie spadají vojáci, kteří byli vůči kapitalistickým zemím pozitivně zaujatí, často u útvarů mluvili o tom, jak si osoby z Rakouska či západního Německa „lépe žijí“, a sami chtěli takový život zakusit.

Překvapivě velká byla skupina vojáků, kteří se pro útěk do ciziny rozhodli kvůli **strachu** z kázeňského, ale zejména trestního **postihu**. Této problematice se autor bude více věnovat v jednom z detailních případů, ale také v otázce č. 8. Zde je namísto pouze dodat, že se často jednalo o velmi spontánní akce s malou šancí na úspěch.

Celkem 8 % vojáků zdůvodnilo svou snahu o opuštění republiky **osobními nebo rodinnými problémy**. Zde se nejčastěji jednalo o situace, kdy se vojákovi rozpadl vztah s přítelkyní nebo manželkou. Obzvláště situace okolo manželství a ZVS je zajímavá, s určitostí se dá říct, že čerstvému manželství rozhodně neprospělo dvouleté odloučení a celá řada jich takovou zkoušku nezvládla. Vojáci, kteří se do této situace dostali, pak již zřejmě v návalu emocí a psychického vyčerpání neuvažovali racionálně a rozhodli se pro opuštění republiky. Do této skupiny se řadí také vojáci, kteří vyrůstali bez rodičů a u kterých tedy nebylo tak silné rodinné pouto, jež by je odrazovalo od útěku. Racionalizovat svůj útěk tak pro ně bylo snazší, zejména když vezmeme v úvahu, jakým represím bývali často vystaveni zejména rodiče vojáka, který se pokusil o zběhnutí.

Nejmenší skupinou (pouhá 3 %) byli ti, kteří se pro emigraci rozhodli **z politických důvodů**. Do této kategorie byli zařazeni vojáci, kteří ve své obhajobě a výpovědi otevřeně protestovali proti politickému zřízení v Československu nebo přímo proti KSČ. V jednom případě se dokonce voják dovolával o pomoc Charty 77 a poněkud bizarně lichtenštejnské kněžny.²¹ Určitou nevoli vůči politickému zřízení měli například i vojáci v kategorii „odpor k vojenské službě“, pouze v těchto sedmi případech lze však hovořit o tom, že vojáci přímo vystupovali proti politice KSČ. Je pravděpodobné, že vojáků, kteří měli podobné smýšlení, bylo větší množství než nalezených sedm případů, otázkou však zůstává, zda byl voják opravdu tak zapálený odpůrce režimu, když se ke svým pohnutkám nepřiznal, protože sympatizování s demokratickým Západem by pro něj znamenalo tvrdší trest.

21 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Olomouc, spis T156/83.

Otázka 5: Připravenost vojáků k útěku

Tab. 8: Připravenost vojáků na zběhnutí

	ČB	LT	PZ	PH	BR	HK	OL	Celkem
Spontánní	10	6	11	0	6	4	2	39
Improvizovaný	19	9	40	7	5	1	6	87
Připravený	17	6	25	2	4	0	2	56
Celkem	46	21	76	9	15	5	13	185

V této otázce se uvidí, jak moc měli vojáci svůj únik naplánovaný. Celkově by se dal přístup vojáků rozdělit na tři kategorie. Předem je nutné popsat, podle čeho byly dané kategorie definovány. Pokud byl vojákův pokus o útěk označen jako „spontánní“, jednalo se o akci, která proběhla bez jakýchkoliv příprav, popřípadě snahy o racionalizaci vlastního činu. Často se jednalo o vojáky, kteří spadali do kategorií „strach z trestního postihu“ a „osobní a rodinné problémy“ (viz otázka č. 4), často si připadali v bezvýchodné situaci a překročení hranice do kapitalistické ciziny pro ně bylo jediným východiskem. Voják spadající do kategorie „improvizovaný“ by se dal charakterizovat jako ten, který si s myšlenkou útěku do kapitalistické ciziny pohrával a k západnímu světu vzhlížel, ale svůj útek neplánoval nijak dlouze a většinou využil nastalé situace anebo události, které ho k činu buď vyprovokovaly, nebo se díky nim dostal do výhodné pozice.

Poslední kategorii – vojáci, kteří své činy připravovali – by bylo moudré rozdělit na dvě podskupiny. První byla dopadena ještě při útvaru, jelikož přílišné a zdlouhavé plánování zvyšovalo pravděpodobnost, že voják bude odhalen buď tím, že někdo vyslechl inkriminující rozhovor, nebo (a to zejména) byla provedena prohlídka na rotě, při které byly mezi osobními věcmi vojáka nalezeny usvědčující předměty jako (auto)mapy, kompas, zásoby jídla, slovníky nebo civilní oděv. Druhá skupina vojáků se dostala i k realizaci svého činu, v takovém případě pak byla úspěšnost zásadně vyšší než v případě vojáků z kategorie „improvizovaný“ a „spontánní“. Existovala zde tedy přímá úměra mezi časem, který voják do svého plánu investoval, a šancí na úspěch. Zároveň s tím se však také zvyšovala pravděpodobnost dopadení vojáků.

Co se konkrétních výsledků týče, je podivuhodné, kolik vojáků si svůj útek plánovalo: téměř třetina obžalovaných branců.

Nejmenší skupinou byli vojáci, kteří se ke zběhnutí rozhodli spontánně. V tom případě byla šance na únik nepatrná, což dokresluje i fakt, že pouze třem vojákům v kategorii „spontánní“ se překročení státní hranice do kapitalistické ciziny podařilo.

Otázka 6: Úspěšnost pokusů o zběhnutí

Tab. 9: Úspěšnost zbehů

	ČB	LT	PZ	PH	BR	HK	OL	Celkem
Zadržen	31	21	50	7	10	5	12	136
Ve stavu přípravy	5	0	13	2	0	0	1	21
Úspěšný	8	0	11	0	5	0	0	24
Vrátil se sám	2	0	2	0	0	0	0	4

Šestá otázka je úzce spojena s otázkou předchozí. Data prezentují úspěšné a neúspěšné pokusy o překročení státní hranice, dále byli do tabulky zaneseni také vojáci, kteří byli zadrženi ještě při útvaru během plánování, popřípadě vojáci, kteří si svůj čin rozmysleli a k útvaru se vrátili. Úspěšných pokusů bylo necelých 13 %, konkrétně 24 případů. Jen ve třech případech se podařilo úspěšně zběhnout vojákovi, který nesloužil u útvaru PS: jednalo se o případy, kdy voják sloužil při vojenském útvaru Cheb 8522, Plzeň 8008 a Jihlava 6195. Pouze v případě vojáka z Jihlavy lze hovořit o zběhnutí z útvaru, který se nacházel ve vnitrozemí bez reálné šance na kontakt se státní hranicí. Z 24 úspěšných zběhnutí pak 18 spadalo do kategorie „plánovaných“, tři do kategorie „improvizovaný“ a tři do kategorie „spontánní“. Pokud se podíváme na data z otázky č. 2, zjistíme, že úspěšnost při pokusu o zběhnutí z útvaru PS byla až na jeden případ stoprocentní. Naopak šance na zběhnutí z ostatních vojenských útvarů byla mizivá.

Celkem 11 % případů se podařilo odhalit ještě při útvaru. Je nutné zmínit, že se jednalo buď o činy, které byly v pokročilém stadiu příprav, nebo akce, do nichž se zapojilo příliš mnoho osob na to, aby se daly utajit. Pokud k odhalení došlo již v zárodku, většinou postačil rozhovor vojáka s politickým činitelem při útvaru nebo vojenským prokurátorem, a nebylo tedy nutné přistupovat k obžalování vojáka. Naopak v případě, že bylo plánování rozkryto pozdě, byli vojáci obžalováni z přípravy trestného činu zběhnutí do ciziny.

Neúspěšných pokusů bylo 73,5 %. Mezi jejich největší problémy se řadila velká vzdálenost od útvaru, neznalost prostředí v blízkosti státní hranice a nedostatky ve znalosti konkrétních ženíjních a terénních prvků, které měly za úkol znemožnit překonání státní hranice. Mnoho vojáků pak bylo zachyceno ještě předtím, než se ke státní hranici mohli vůbec přiblížit, a to součinností VB, StB a PS.

Otázka 7: Ozbrojování zběhnutých vojáků

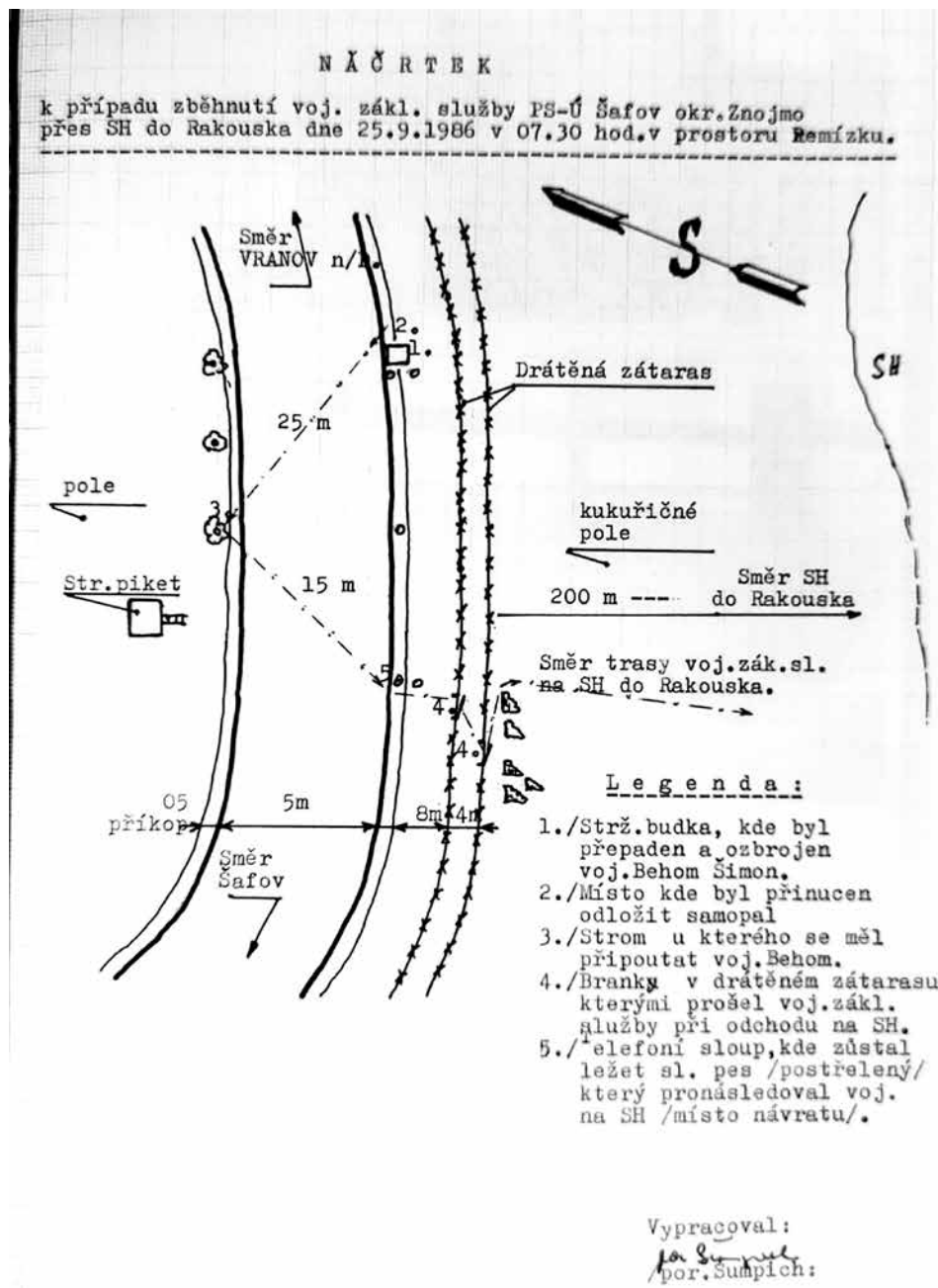
Tab. 10: Údaje o ozbrojenosti zběhlých vojáků

	České Budějovice	Litoměřice	Plzeň	Praha	Brno	Hradec Králové	Olomouc	Celkem
Ano	9	2	12	2	5	0	2	32
Ne	37	19	64	7	10	5	11	153
Celkem	46	21	76	9	15	5	13	185

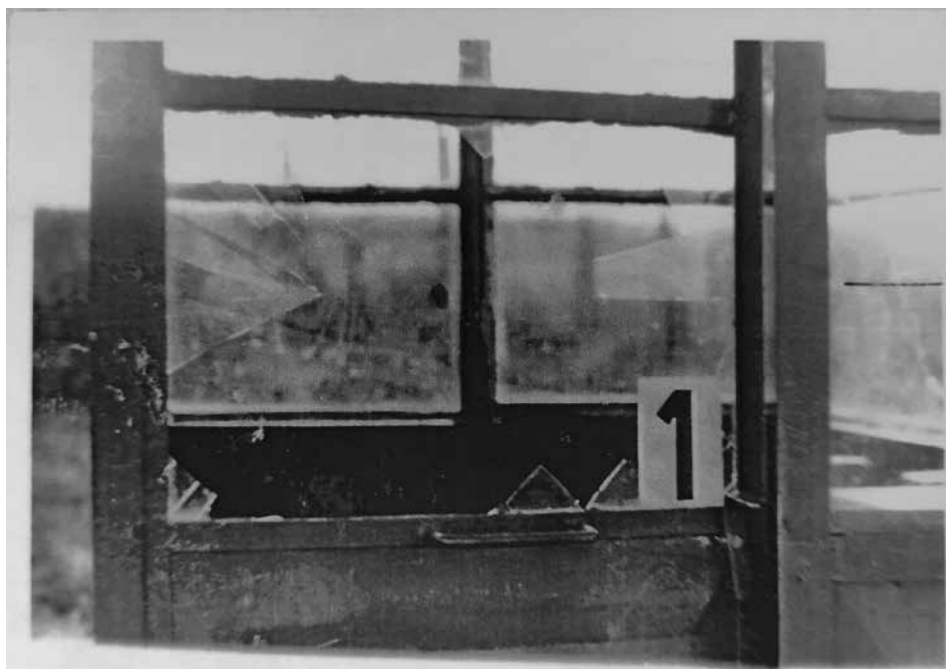
V této otázce se autor pokusil zjistit, zda se vojáci při svém pokusu o zběhnutí vyzbrojovali. Jak je z tabulky zřejmé, většina vojáků vyzbrojena nebyla, a to i navzdory tomu, že zejména střelná zbraň mohla vojákovi ke zběhnutí zásadně pomoci. Pokud však voják cestoval ke státní hranici z větší vzdálenosti, nebylo lehké zbraň ukrýt tak, aby se neprozradil, proto se u vojáků, kteří utíkali z útvarů situovaných více ve vnitrozemí, objevují spíše pistole, bodáky a nože, tedy zbraně lépe přizpůsobené pro skryté nošení (pokud vůbec nějakou zbraň měli). Pravým opakem pak jsou vojáci útvarů PS: všech deset, kteří se o zběhnutí pokusili se zbraní, mělo v držení samopal vz. 58, který následně během svého zběhnutí využili. Otázkou však zůstává, z jakého důvodu se vojáci vyzbrojovali, až na výjimku totiž zbraň nebyla použita vůči příslušníkům PS nebo jiným osobám. Výjimku tvořili právě vojáci PS, u nichž bylo využití zbraně vůči druhému ve většině případů podobné, a dovolím si ji představit na následujícím příkladu.

Voják základní vojenské služby vojin Šimon Behon z Bratislavy měl službu coby jeden ze dvou členů pozorovací hlídky při státní hranici.²² Zpočátku probíhala hlídka řádně: Behon zaujal pozici na pozorovací věži, zatímco velitel hlídky voj. Ševčík se svým služebním psem střežil pozemní stanoviště. Zhruba po dvou hodinách se Behon dožadoval opuštění svého stanoviště s tím, že si potřebuje odskočit. Po krátké rozmluvě mu Ševčík povolil opustit strážní věž. Poté co Behon sestoupil ze strážní věže, zeptal se Ševčíka, který k němu stál zády, co by dělal, kdyby se rozhodl odejít do Rakouska, načež mu Ševčík odpověděl, že by s ním nešel a pokusil by se ho zastavit. Když se Ševčík otočil, zjistil, že je ohrožován nabitým samopalem vz. 58, který na něj mířil. Rozhodl se před hrozbou schovat v plechové budce, kde chtěl nabít vlastní samopal, bohužel pro něj měla budka skleněná okna. Behon jedno z nich rozbil a pod pohrůžkou použití zbraně nařídil Ševčíkovi odevzdat svůj samopal i signální pistoli. Stále pod pohrůžkou zbraně byl velitel hlídky přinucen připoutat se ke stromu tak, aby nadále nebyl hrozbou. Behon si nezkontroloval, zda je Ševčík připoután ke stromu správně, takže poté, co pomocí dvířek prošel signální stěnou, se jeho kolega z pout vyprostil a následně za ním vypustil služebního psa. Byla to jediná šance,

22 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, inv. č. 251, spis T272/86.

Obr. 1: Nŕŕtek postupu voj. Behona (VHA, Sb. Justiŕnŕ dokumentace vojenskŕch soudŕ, f. Vojenskŕ obvodovŕ soud Brno, inv. ŕ. 251, spis T272/86, list 9)

Obr. 2: Rozbitá strážní budka po konfliktu mezi vojáky (VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, inv. č. 251, spis T272/86, fotografická dokumentace, fotografie č. 2)

jak mohl Behona dopadnout, vzhledem k tomu, že pole mezi signální stěnou a státní hranicí s Rakouskem bylo poseté vysokou kukuřicí,²³ která zabraňovala efektivnímu využití střelné zbraně.

Služební pes Behonovu stopu rychle zachytil. Ten si však s sebou stále nesl samopal, pravděpodobně totiž s možností, že bude stopován služebním psem, počítal. Dle Ševčíkovy výpovědi se ozvalo několik výstřelů a po posledním z nich bylo slyšet zapíštění psa. Ševčík poté vystoupil na pozorovatelnu, ze které spatřil psa pouze lehce postřeleného a Behona, již však na rakouské straně státní hranice.²⁴

Výše uvedený způsob využití zbraně jednoznačně převažoval. Zbraň tak vojáci nevyužívali vůči ostatním vojákům nebo komukoliv jinému s úmyslem zranit či zabít, nýbrž zastrašit. Samotná hrozba nabitě zbraně stačila k tomu, aby voják docílil svého – cílem koneckonců bylo dostat se přes státní hranici, a ne připravit o život mnohdy kamaráda jako v případě výše.

23 To bylo velmi neobvyklé, standardním prvkem ochrany státní hranice bylo i několik stovek metrů čerstvě zoraného pole, které značně snižovalo rychlost osoby pohybující se daným terénem.

24 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, inv. č. 251, spis T272/86, listy 43–47, výslech voj. Josefa Ševčíka, listy 80–87, závěrečná zpráva vyšetřovatele VKR.

Obr. 3: Trasa voj. Behona směrem ke státní hranici (VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, inv. č. 251, spis T272/86, fotografická dokumentace, fotografie č. 12)

Zajímavé je také to, že nebyl zaznamenán byť jediný případ, kdy byla vůči komunikoliv použita pistole či nůž, a to i přestože jimi bylo vyzbrojeno celkem 14 osob. V tomto případě se pak můžeme pouze domnívat, proč si s sebou voják zbraň bral, s největší pravděpodobností se však jednalo zejména o psychologický efekt, díky němuž si měl voják připadat bezpečněji.

Otázka 8: Předěšlé trestní a kázeňské tresty vojáků

Tab. 11: Předěšlá trestná činnost vojáků

	ČB	LIT	PLZ	PHA	BR	HK	OL	Celkem
Netrestaný	27	16	46	5	8	1	4	107
Nepodmíněný	9	1	6	3	3	2	3	27
Podmíněný	7	4	12	1	4	2	4	34
Kázeňský trest	2	0	9	0	0	0	2	13
Peněžní náhrady a zákazy řízení	1	0	3	0	0	0	0	4

Osmá otázka se zaměřuje na předchozí trestnou činnost vojáků jak ve vojenském, tak v civilním prostředí. Celkem 42 % vojáků dostalo před svým pokusem o útěk nějakou formu soudního či kázeňského trestu. Tak vysoké číslo můžeme spojit hned s několika body, které byly stanoveny v předchozích otázkách, a to zejména s motivací pro útěk. Vojáky, jejichž motiv pro útěk spadá do kategorie „strach z trestního stíhání“, byli zejména ti, kteří měli problémy se zákonem již dříve: ze 32 osob, které se vyslovily ohledně strachu před dalším trestem, jich bylo dříve souzeno 19. Několik vojáků prezentovalo vyšetřovatelům myšlenku, že útěk do kapitalistické země jim poskytne novou šanci, aby mohli začít znovu, „s čistým štítem“. Je nutné vzít v potaz, že je řeč o osobách ve věku 19 či 20 let, nemůžeme se tak příliš divit, že již trestaný voják měl obavy, zda mu zápis v trestním rejstříku nezkomplikuje nadcházející roky života. Klasickým příkladem může být následující případ.

Voják sloužící u vojenského útvaru 1030 Dobrá Voda se 20. července 1987 rozhodl pro útěk od svého útvaru.²⁵ Další dva týdny se zdržoval na území Československa, než byl orgány Veřejné bezpečnosti dopaden. Po zadržení a navrácení k útvaru dostal strach z případného trestu. Voják byl již vícekrát kázeňsky trestán, dále byl ještě před nástupem do základní vojenské služby soudně potrestán za zločin podle § 132, rozkrádání socialistického majetku, přičemž trest mu byl odložen po dobu výkonu ZVS. Po konzultaci své situace během služeb v kuchyni útvaru se voják společně s dalšími dvěma druhy rozhodl zběhnout do Rakouska v předvečer svého plánovaného předvedení na Vojenskou obvodovou prokuraturu v Plzni, kde měl být řešen jeho předchozí prohřešek. Poté co celá akce skončila zadržením vojáků v Martinu, byl námi sledovaný voják nepodmíněně odsouzen k trestu 3 let a 10 měsíců. Jak z jeho výslechu, tak z jeho chování je zřejmé, že se rozhodl riskovat vysoký trest ve snaze se trestnímu stíhání úplně vyhnout potenciálním zběhnutím do kapitalistické ciziny.²⁶

Pouze domněnkou pak může být, že člověk, který již jednou trestný čin spáchal, bude mít menší zábrany k tomu, aby tak v budoucnu učinil znovu. Z dokumentů bylo zřejmé, že někteří jedinci byli trestáni i vícekrát, a to zejména za krádeže a jízdu v opilosti nebo bez řidičského průkazu.

V následující části textu budou prezentovány tři velmi specifické případy, s nimiž byl autor během svého výzkumu konfrontován. Každý z nich má svá specifika, která je pak vhodně pojí se zjištěními z první části textu.

25 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Plzeň, inv. č. 406, spis T443/87.

26 Tamtéž, list 55, výslech obviněného.

Případ 1: Dva v Jugoslávii²⁷

V říjnu roku 1988 byla skupina vojáků ZVS při vojenském útvaru Český Krumlov 4961 přidělena na výkopové práce, při nichž objevila několik značně zkorodovaných prvorepublikových granátů RG 34. Místo toho, aby vojáci nález ohlásili, si granáty rozdělili mezi sebou.²⁸ My budeme věnovat pozornost vojínům Sedláčkovi a Bícovi, u nichž byly po několika dnech nalezeny tři a jeden kus granátu. Oba spolu udržovali přátelský vztah. Jejich činnost začala zkoumat Vojenská obvodová prokuratura v Českých Budějovicích podle § 185, nedovolené ozbrojování, zákona 140/1961 Sb. Během výslechů se oba stíhaní dozvěděli o možné délce trestu, která byla jeden až pět let odnětí svobody. To je značně vyděsilo a při útvaru poté působili velmi sklesle. Byl to právě Sedláček, který se začal ostatních vojáků na světnici vyptávat, zda by s ním neutekli do Rakouska. Další vojáci se během výslechů zmínili o tom, že Sedláček si v útvarové knihovně obstaral atlas světa, automapu ČSR a kapesní česko-německý slovník. Je pozoruhodné, že na toto chování v této době nikdo neupozornil vyšší příslušníky útvaru, ani voják, který měl službu v knihovně. Ostatní vojáci ze světnice se domnívali, že Sedláček o svém útěku do Rakouska pouze žertuje. Dále bylo z výpovědí vojáků jasné, že Bíca se k Sedláčkovu plánu otevřeně hlásil s tím, že „se Sedláčkem utečou za kopeček“.²⁹

Dne 26. listopadu v nočních hodinách se Bíca a Sedláček odhodlali opustit útvar a pokusit se dostat do kapitalistické ciziny. Zvolili si však poněkud nestandardní plán, a to útěk přes Jugoslávii. V Českém Krumlově odcizili vozidlo, kterým dojeli do domu, kde bydleli Sedláčkovi rodiče. Tam si Sedláček v tajnosti vyzvedl cestovní pas a peněžní hotovost a týmž vozidlem pokračovali do Bratislavy, kde kradené vozidlo odstavili. Městskou hromadnou dopravou se dostali na zastávku Bratislava-Čunovo, kde následně překonali státní hranici s MLR.³⁰

Pro přesun po Maďarsku preferovala dvojice zejména stopování, díky němuž se první den dostali do města Mosonmagyaróvár, kde Sedláček vyměnil část svých peněz za maďarské forinty, jimiž si pak zaplatili ubytování na noc z 26. na 27. listopadu v turistické ubytovně. Následující ráno se autobusem přepravili do Balatonfüredu, kde v blízkosti jezera přespali v jachtě vytažené na břeh. Další den se opět autobusem dostali do Tapolce a poté do Kestely. Tam znovu si zastavili auto, které je dovezlo do města Bak, z něhož zamířili vlakem do Lenti v blízkosti tehdejší maďarsko-jugoslávské hranice. Zde přespali ve sklepě jednoho z panelových domů.³¹

27 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud České Budějovice, spis T20/89.

28 Tamtéž, list 2, usnesení o zahájení trestním stíhání vojáků kvůli nedovolenému ozbrojování.

29 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud České Budějovice, spis T20/89, list 45–46, výpověď čet. Hamráka, list 48–49, výpověď svob. Krásy, list 51–53, výpověď voj. Dibaly, všechny ze dne 9. 12. 1988.

30 Tamtéž, list 144, výpověď voj. Sedláčka ze dne 28. 12. 1988.

31 Tamtéž.

V ranních hodinách pak v okolí vesnice Landava překonali jugoslávskou státní hranici, kde si opět zastavili automobil, který je odvezl do města Čakovec, kde také přespali ve sklepě panelového domu. Následující ráno 30. listopadu se oba vydali pěšky do Záhřebu, nestačil jim na to však ani celý den, a tak byli nuceni přespat na poli. Dne 1. prosince se konečně stopem dostali do Záhřebu, kde byli ve večerních hodinách zadrženi policejní hlídkou kvůli ilegálnímu překročení státní hranice, a to z toho důvodu, že Sedláček neměl v pasu devizovou doložku a Bíca postrádal pas úplně. Oběma tak byl vyměřen trest deseti dní ve vězení. Podstatný je fakt, že ani jeden z vojáků se zatím nezmínil tom, že jsou vojenskými zběhy.³²

Dne 5. prosince, tedy tři dny po zahájení trestu, se k oběma vojákům na celu dostavil jugoslávský vyšetřovatel a s pomocí tlumočnicka nabídl zběhům možné vyřešení celé záležitosti. Pokud by oba podepsali prohlášení, že budou z Jugoslávie pokračovat dále, budou po deseti dnech, během nichž bude Bícovi vyřízen pas, propuštěni v blízkosti státní hranice státu, který si sami zvolí. Ještě ten den od sebe byli oba vojáci odděleni: Bíca byl přemístěn do utečeneckého tábora Padinska Skela poblíž Bělehradu.³³

Zde se již osudům obou vojáků budeme věnovat separátně, jelikož k jejich dalšímu setkání došlo až během soudního řízení v Československu. Jako prvním se budeme věnovat Sedláčkovi. Poté co jeho celu opustil Bíca, se jej jugoslávský vyšetřovatel zeptal, kam by si přál dále cestovat, načež Sedláček se vyjádřil tak, že by rád pokračoval do Austrálie. Po určité době si však své počínání rozmyslel a poprosil, zda by se nemohl vrátit do ČSR. Poté ho jugoslávské orgány odvezly na maďarskou hranici, kde byl na hraničním přechodu zadržen maďarskými pohraničníky a eskortován na hranici s ČSR na hraniční přechod v Rusovcích. Tam jej sice zadržely československé orgány, ale vzhledem k tomu, že u sebe stále měl cestovní pas, byl jeho přečin klasifikován pouze jako přestupek a byla mu vyměřena pokuta, kterou zaplatil na místě z peněz, které si vzal z domova po odjezdu z útvaru. Poté jej pohraničníci propustili. Zřejmě si neověřovali, zda se jedná o vojenského zběha, a to přestože po něm již po dobu nejméně dvou týdnů bylo vyhlášeno celostátní pátrání. Následující den, tedy 17. prosince, se Sedláček vydal vlakem z Bratislavy do Českých Budějovic. Po příjezdu se schoval ve sklepě bytu svých rodičů, kde přebýval další týden, protože neměl odvahu nahlásit svou činnost na VB nebo rodičům. Ve sklepě setrval až do 26. prosince, kdy konečně došel za rodiči, kteří jej následně odvezli na VB, kde se k celé akci přiznal.³⁴

Bíca setrval v utečeneckém táboře. Osmý den svého pobytu v táboře, tedy 23. prosince, byl eskortován na zastupitelský úřad ČSR, kde mu měl být vystaven cestovní doklad. V rámci své návštěvy se však Bíca svěřil úředníkům, že je vojenský

32 Tamtéž, list 145, výpověď voj. Sedláčka ze dne 28. 12. 1988.

33 Tamtéž, list 155, výpověď voj. Bíci ze dne 29. 12. 1988.

34 Tamtéž, list 145–146, výpověď voj. Sedláčka ze dne 28. 12. 1988.

YUGOSLOVENSKI
AEROTRANSPORT

SUBJECT TO CONDITIONS OF
CONTRACT ON PAGE 3

PASSENGER TICKET
AND BAGGAGE CHECK
PASSENGER
COUPON

ORIGIN/DESTINATION
BEO/PRG
KL/RZTKJU

DATE AND PLACE OF ISSUE
95490043 28DEC8
J A T
BELGRADE
YUGOSLAVIA YU

TOUR CODE

NOT TRANSFERABLE

CONNECTION TICKET(S)

JUGI AND

NOT GOOD FOR PASSAGE	CARRIER	FLIGHT	CLASS	DATE	TIME	STATUS	FARE BASIS/TICKET DESIGNATOR	NOT VALID BEFORE	NOT VALID AFTER	ALLOW
BELGRADE	OK	925	Y	28DEC	1900	OKY				20K
PRAGUE		VOID		VOID						
VOID		VOID		VOID						
VOID		VOID		VOID						
VOID		VOID		VOID						

FARE CALCULATION

1074300

FORM OF PAYMENT
CASH

M28DEC/JUGI AND

115 2400601208 5

DO NOT MARK OR STAMP IN WHITE AREA ABOVE

Obr. 4: Letenka voj. Bíci ze Záhřebu do Prahy (VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud České Budějovice, spis T20/89, list 148)

zběh, což pro něj bylo osudné. Dne 28. prosince tak byl odvezen na letiště, kde nastoupil na let do Prahy, kde jej na ruzyňském letišti zadržela VKR.³⁵

V následujícím soudním řízení se oba ke svému činu doznali a litovali jej. Sedláček byl uznán za iniciátora celé akce a byl mu vyměřen vyšší trest: tři roky nepodmíněně, proti trestu se však odvolal a byl mu zkrácen na dva a půl roku. Bíca dostal trest ve stejné výši. Oba trestaní pak byli účastníky amnestie z 1. ledna 1990, která jim zkrátila trest o jeden rok a pět měsíců.

Nejsmutnější na celém tomto případě je fakt, že ostatní vojáci, kteří se podíleli na nález a distribuci nalezených granátů, dostali – až na jeden případ – pouze kázeňský trest ve výši pěti dní ve vězení.³⁶

Tento případ nám kromě své bizarnosti nabízí několik bodů, které koreluje s nálezy v předchozím textu. Zejména se jedná o fakt, že oba vojáci jednali ze strachu před případným trestem, v tomto případě značně iracionálně, pokud přihlídneme k tomu, jaké tresty dostali ostatní vojáci, kteří se šetření nedovoleného ozbrojování účastnili. Dále se od většiny ostatních liší v tom, že vojáci si vybrali delší cestu přes maďarskou hranici. I přestože se jejich cíl zdál být těžko dosažitelný, díky studiu map a atlasů se jim podařilo dostat až do Jugoslávie. Je tedy zřejmé, že kvalitní příprava byla pro zběhnutí základem úspěchu, jak již bylo nastíněno v otázce 5.

35 Tamtéž, list 155–156, výpověď voj. Bíci ze dne 29. 12. 1988.

36 Tamtéž, list 251–258, rozsudek VOS České Budějovice ze dne 16. 2. 1989.

Případ 2: Pohraničník, který se vrátil z Rakouska³⁷

Druhý případ má hodně společného s klasickým zběhnutím pohraničníka, tak jak bylo popsáno v otázce číslo 7. Voj. Ivan Fischer sloužil u útvaru PS 5688 Znojmo. Během hlídky obrátil zbraň proti veliteli hlídky, kterého následovně odzbrojil a spoutal. Poté postupoval podél toku řeky Dyje a po několika minutách se rozhodl pro její přeplavání. Veškeré výstrojní součástky zanechal na československé straně hranice a po přeplavání řeky zůstal pouze v trenýrkách. Je nutné zmínit, že Fischer provedl svůj útek v polovině listopadu, je tedy reálné předpokládat, že voda nemohla dosahovat příliš vysoké teploty, stejně tak venkovní teplota byla velmi nízká: meteorologická stanice Brno-Tuřany zaznamenala 11. listopadu 1986 průměrnou teplotu 3,9 stupně Celsia.³⁸ Když k těmto informacím připočteme fakt, že přeplavání se odehrálo okolo páté hodiny večerní, je pravděpodobné, že Fischer byl značně prochladlý.

Obr. 5: Rybářská bouda na území Rakouska ve které se ukrýval voj. Fisher (VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, spis T3/87, fotografická dokumentace, fotografie č. 11)

37 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, spis T3/87.

38 Srov. záznamy meteorologické stanice Brno-Tuřany. In: *Český hydrometeorologický ústav* [online]. [Cit. 2022-06-21.] Dostupné z: <https://www.chmi.cz/historicka-data/pocasi/denni-data/data-ze-stanic-site-RBCN#>.

Velitel hlídky voj. Klouda se mezitím dostal z pout, která mu Fischer vyrobil, a za pomoci radiostanice o celé záležitosti informoval velitelství poplachové hlídky PS, a to okolo čtvrt na šest. Ihned byl nasazen služební pes, který pohraničnický dovedl do prostoru, kde Fischer přepřelavěl řeku. Ten mezitím vyčkával na druhém břehu řeky, která byla v tomto místě asi 20 až 30 metrů široká. Jakmile uslyšel přicházející pohraničnický, upozornil je na to, že se nachází na území Rakouska, čímž chtěl své druhy pravděpodobně odradit od použití střelné zbraně. Co následovalo, by se dalo popsat pouze jako bizarní výměna názorů, kdy se pohraničnický na české straně řeky snažili Fischera přemluvit, aby se vrátil do Československa. Po určité době na místo dorazil také npor. Harhaj, který se vyjednávání s Fischerem ujal.

Zpočátku se npor. Harhaj snažil voj. Fischera přesvědčit, aby od svého jednání upustil kvůli své rodině, respektive následkům, kterým by čelila, kdyby v útěku do Rakouska pokračoval. Jelikož Fischer na tato slova nereagoval, zeptal se jej Harhaj, co ho ke zběhnutí vedlo. V tomto případě byl Fischer sdílnější a odpověděl, že jej nebaví vojenská služba, zejména ve vojenském objektu Ruské domy.³⁹ Dalším Harhajovým argumentem pro to, aby se Fischer vrátil, byl velmi nízký trest – pouhé čtyři měsíce. Na tuto zprávu reagoval Fischer pozitivně, a to i přestože neměl žádnou záruku, že mu bude tak malý trest opravdu vyměřen, nemluvě o tom, že pokud by pokračoval do Rakouska, trest by se sice zvýšil, ale byl by souzen v nepřítomnosti.

Nízké teploty onoho listopadového dne nebyly zmíněny náhodou. Fischer souhlasil s tím, že přepřelavěl řeku zpět na československé území, Harhaje však upozornil, že je již velmi promrzlý a neví, zda to zvládne. Harhaj tak musel do řeky vejít také a Fischerovi pomoci. Tím celý pokus o zběhnutí do Rakouska skončil.⁴⁰

Během následujících výslechů se Fischer doznal, že byl původně zařazen k jednotce PS 5688 Znojmo ve Valticích, kde však byl šikanován, a proto byl převelen do Břeclavi. Na začátku listopadu mu ale bylo oznámeno, že bude převelen k jednotce v objektu Ruské domy, kam vojáci podle Fischerovy výpovědi chodili za trest.⁴¹ Ihned po svém příchodu se začal u velitele čety domáhat přeložení, avšak byl odmítnut s tím, že zde musí pár měsíců vydržet a až poté si může zažádat o přeložení. Následující čtyři dny Fischer přemýšlel nad tím, jak se od jednotky dostat, načež přišel s plánem na zběhnutí do Rakouska. Tam však nechtěl zůstat, celá akce měla proběhnout pouze za účelem opuštění základní vojenské služby. Když tedy od Harhaje slyšel, že bude čtyři měsíce vězněn a poté již do ZVS nebude muset, považoval svůj cíl za splněný, načež neviděl v návratu do Československa problém. Během dalších výslechů se však ukázalo, že dalším motivem pro zběhnutí do Rakouska byla snaha

39 Vojenský objekt PS 5688 Znojmo situovaný v oblasti tzv. Dyjského trojúhelníku jižně od Lanžhotu.

40 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Brno, spis T3/87, list 61, výslech voj. Ivana Fishera ze dne 2. 12. 1986.

41 Tamtéž, list 55, výslech voj. Ivana Fishera ze dne 25. 11. 1986.

pomstít se podplukovníkovi Michálkovi, kterého Fischer podezíral z toho, že právě na jeho popud byl převelen na objekt Ruské domy.⁴²

V soudním řízení byl nad voj. Fischerem vynesen rozsudek, který jej poslal do vězení na tři roky nepodmíněně. Odsouzený si podal dvě žádosti na podmíněčné propuštění, ale ani jedna nebyla přijata. Konec trestu byl tedy stanoven na 11. listopad 1989.⁴³

Případ 3: Lichtenštejnsko, USA a administrátor Vrana⁴⁴

V tomto případě se bude jednat o jednoho z vojáků, kteří otevřeně prohlašovali svoji nespokojenost se státním zřízením a politikou KSČ. Pokud chceme případ vojína Ladislava Dolejše, sloužícího u vojenského útvaru 5428 Mošnov, plně pochopit, musíme se vrátit do roku 1977, kdy se poprvé – ještě jako mladistvý – pokusil opustit republiku, za což byl odsouzen podle § 109 zákona 140/1961 Sb. Stejná situace se opakovala v roce 1979, kdy byl odsouzen na patnáct měsíců, a v roce 1980, kdy byla výše trestu dokonce dva a půl roku. S určitostí tedy můžeme říct, že se jednalo o vojáka, který byl pro svůj čin rozhodnut ještě před nástupem na ZVS.⁴⁵

Námi sledovaný čin se odehrál v rozmezí června a července roku 1983. Dne 27. června Dolejš utekl od svého útvaru v Mošnově a vzhledem k jeho kriminální minulosti byly zalarmovány útvary Pohraniční stráže s tím, že existuje důvodné podezření, že se opět pokusí překonat státní hranici. Dopaden byl již 1. července poblíž Komárna. Následně byl předveden k prvnímu výslechu na útvar pořádkové brigády PS 5947 Komárno. V prvotní výpovědi se odvolával na fakt, že do Komárna došel bez jakéhokoliv cíle, a když došel k Dunaji, roztrhl svoji vojenskou knížku a údajně se chtěl utopit. Ve výpovědi také odmítl, že by z útvaru odešel se snahou opustit Československo.

Po prvním výslechu byl Dolejš odveden do vazební věznice. Zde začíná lehce bizarní, rozhodně však zajímavá část případu. Dolejš byl věřící, často o sobě hovořil jako o „dobrém katolíkově, který se nemůže dívat na bezpráví, které v naší republice panuje“. Není tedy překvapením, že se již v mladém věku začal zajímat o disidenty a jejich činnost, s řadou z nich se také údajně osobně potkal. *S Dr. [Jaromírem] Šavrdou se znám z civilu, ve výkonu trestu jsem ho jednou potkal v Ostravě [pravděpodobně byli ve stejném vězení, jelikož Šavřda si od roku 1978 v Ostravě odpykával čtyřá-půlletý trest]. Za Šavřdovou [manželkou] jsem byl mezi tresty jednou a dostal jsem od ní 500 Kčs. Ze stoupců Charty 77 jsem poznal ještě Zdeňka Mlynáře, to bylo v roce 1977 v Praze na pohřbu Dr. [Jana] Patočky.*⁴⁶

42 Tamtéž, list 64, výslech voj. Ivana Fishera ze dne 2. 12. 1986.

43 Tamtéž, listy 18–21 v příloze Vyšší vojenské prokuratury Příbram Vv 63/86, rozsudek VOS Brno ze dne 28. 1. 1987.

44 VHA, sb. Justiční dokumentace vojenských soudů, f. Vojenský obvodový soud Olomouc, spis T156/83.

45 Tamtéž, listy 205–212, rozsudek VOS Olomouc ze dne 20. 10. 1983.

46 Tamtéž, listy 144–148, výslech voj. Dolejše ze dne 13. 9. 1983.

Vyšetřovatelé se tato tvrzení nepokoušeli nijak vyvracet, navíc Dolejš sám sebe označoval za „stoupence Charty 77“. Díky těmto faktům můžeme lépe pochopit jeho následující konání. V rozmezí od 1. do 23. července sepsal ve své cele celkem dvádnáct dopisů, z nichž řada byla adresována rodičům, faráři z jeho farnosti a přátelům. Čtyři dopisy, o kterých se Dolejš domníval, že budou skrze jeho společníka na cele proneseny ven, byly adresovány těmto fyzickým a právnickým osobám: americkému velvyslanectví v ČSR, lichtenštejnské kněžně Marii, administrátorovi olomouckého arcibiskupství Josefu Vranovi a bratrům Vaňkovým z Jablonce nad Nisou, kteří byli podle Dolejše v kontaktu s Václavem Havlem a Petrem Uhlem.

Jak obsah, tak i adresáti dopisů jsou bezesporu zajímaví. Rozhodně nejpodivnější je oslovení lichtenštejnské kněžny: dopis je psán v první části jednoduchou němčinou s chybami a vysvětluje, že je adresován právě kněžně, protože Dolejšův děd sloužil na panství Lichtenštejnů jako lovcí, nespecifikuje však toto oznámení časově. V další části dopisu již pak kněžnu česky prosí, zda by mohla dopis předat „některému členu diplomatického sboru USA u vás“ s tím, že by mohl americkým orgánům poskytnout zajímavé informace vojenského a politického rázu, například dislokace vojenských jednotek.⁴⁷

V dopise americkému velvyslanectví popisoval svou aktuální situaci, nejednalo se však ani tak o žádost o pomoc své osobě, jako spíše o obecný apel: *Prosím všechny lidi dobré vůle, pomozte těm, kteří chtěli poznat svobodu a život za ostnatým drátem.* Stejně tak podpis svědčil o tom, že tento dopis měl spíše upozornit na celkovou situaci v Československu: *S pozdravem za mnoho dalších bezejmenných a mladých lidí Ladislav Dolejš.*⁴⁸

Třetí dopis byl adresován administrátoru olomouckého arcibiskupství Josefu Vranovi. Zde se Dolejš zaměřil zejména na to, že i přes své prohršky proti zákonu doufá, že je stále dobrým křesťanem. V dopisu se také zmínil, že jedním z důvodů, proč chtěl z republiky utéct, byla touha studovat a pracovat ve Vatikánu. Závěrem pak Dolejš na administrátora apeloval, aby se za něj, ale i za ostatní lidi jemu podobné přimluvil u policejních a soudních orgánů.⁴⁹

Poslední dopis adresoval Dolejš bratrům Vaňkovým z Jablonce nad Nisou, část dopisu určená právě jim je ale velmi krátká. Dolejš bratry pouze požádal, aby dopis předali některému ze členů Charty 77, popřípadě jej rozšířili ve více kopiích, ideálně i do zahraničí. Dále dopis obsahuje prohlášení, ve kterém Dolejš shrnuje svou činnost a cestu do vězení a otevřeně vystupuje proti komunistickému režimu a jeho totalitním praktikám. Stejně jako v ostatních dopisech poukazuje na fakt, že ve stejné situaci se nachází celá řada mladých lidí.⁵⁰

47 Tamtéž, listy 57–58, přepis dopisu adresovaného Lichtenštejnské kněžně.

48 Tamtéž, listy 79–81, dopis adresovaný americkému velvyslanectví v Praze.

49 Tamtéž, listy 71–72, přepis dopisu adresovaného administrátorovi olomouckého arcibiskupství Vranovi.

50 Tamtéž, listy 73–74, přepis dopisu adresovaného bratrům Vaňkovým.

Je zřejmé, že Dolejš se v dopisech snažil racionalizovat svou činnost, v rámci čehož apeloval zejména na to, že ve svobodném státě by se takové události stát nemohly. Dále je zřejmá snaha o snížení trestní závažnosti jeho skutků s tím, že jeho poslední odloučení od útvaru rozhodně nemělo za cíl opustit republiku.

Žádný z dopisů se však na veřejnost nedostal. Byly nalezeny u Dolejšova spoluvězně, který je měl propašovat z vězení. Tato situace Dolejšovi ještě přitížila, jelikož byl poté obžalován z pokusu o poškození zájmů republiky v cizině podle § 112 zákona 140/1961 Sb. Soud však zároveň nedokázal „bezpečně a nade vší pochybnost“ dokázat, že Dolejš měl v úmyslu zběhnout do kapitalistické ciziny, a byl tedy souzen „pouze“ podle § 282, zběhnutí, a § 286, porušení povinnosti v dozorčí službě. Soudem pak byl odsouzen na pět let nepodmíněného trestu a i přes několik odvolání mu byla tato výše trestu ponechána.⁵¹

Dolejš byl v rámci této studie jedním z malého množství osob, které se otevřeně postavili na odpor komunistickému režimu. Zajímavý je tento případ kvůli tomu, že Dolejš se otevřeně hlásil k Chartě 77. Je pravděpodobné, že se chtěl u maďarské hranice pokusit překonat Dunaj a poté se přes Maďarsko či Jugoslávii dostat do Rakouska.

Závěr

Zběhnutí vojáků základní vojenské služby do kapitalistické ciziny bylo v osmdesátých letech velmi složité. Navzdory možnostem, které služba v armádě nabízela, se úspěšné překonání státní hranice dařilo s vyšší úspěšností pouze vojákům základní vojenské služby, kteří byli přiřazeni k útvarům Pohraniční stráže.

Hlavní elementy, které hrály ve vojákově útěku nejdůležitější roli, byly tři: blízkost ke státní hranici, připravenost na pokus o zběhnutí (potažmo znalost zabezpečení státní hranice) a dostupnost zbraní, zejména palných. Pokud z profilu vojáka chystajícího se ke zběhnutí vyjmeme byť jen jeden z těchto faktorů, jeho šance na úspěšné překonání státní hranice se rapidně snižovaly.

To ovšem vojáky od zběhnutí nijak neodrazovalo. S jistotou můžeme říci, že na území Československa se v osmdesátých letech o tento způsob vyhnutí se vojenské službě pokusilo několik stovek vojáků. Jedná se samozřejmě o výrazně menší číslo než například v případě vojáků, kteří se vojenské službě snažili vyhnout jiným způsobem.

Po vytěžení dostupných dat je také nutné podpořit závěry Prokopa Tomka, který se k fenoménu zběhnutí do ciziny krátce vyjádřil v jedné ze svých studií: *Je patrné, že případných úspěšných vyhnutí se základní vojenské službě ilegálním odchodem do zahraničí byly ve sledovaném dvacetiletí [1969–1989] řadově jen desítky. Nejčastěji navíc šlo o vojáky základní služby Pohraniční stráže.*⁵² Jedním dechem je však nutné dodat,

51 Tamtéž, listy 205–212, rozsudek VOS Olomouc ze dne 20. 10. 1983.

52 TOMEK, Prokop, ref. 4, s. 8.

že počet osob, které se o daný čin pokusily, byl mnohem vyšší než několik desítek. Celková závažnost této trestní činnosti však nebyla příliš výrazná. Jediným prostředím, na kterém se tento fakt podepsal, byla Pohraniční stráž, do níž byly vybírány pouze osoby souzněžící s režimem, i přesto se ale každý rok našlo několik jednotlivců, kteří své privilegované pozice využili a zběhnutí do kapitalistické ciziny se jim podařilo.

Nedalo by se však říci, že ČSLA (potažmo VKR) nedělaly žádné kroky, kterými by vojáky ZVS od zběhnutí do kapitalistické ciziny odrazovaly. Jednalo se zejména o preventivní opatření jako přednášky, k dispozici však byla také videa, která měla popisovat údajné kruté zacházení se zběhy v uprchlických táborech v Německé spolkové republice a Rakousku. Dále měla vojáka od zběhnutí odradit také výše případného trestu. Opominout nesmíme ani fakt, že na vojáky ZVS, kteří se o vyhnutí vojenské službě – ať už jakýmkoliv způsobem – pokusili, bylo často pohlíženo „přes prsty“, protože nesplnili službu vůči republice.

Na úplný závěr se hodí alespoň slovně podpořit další projekty či studie, které by se tímto tématem zabývaly v budoucnu. Zmapovat celou historii zběhnutí vojáků do ciziny od února 1948 do listopadu 1989 by bylo nadmíru přínosné, nepočítaje množství dobových příběhů mladých lidí, které by z takového výzkumu vznikly. Autor sám si je vědom, že pro vznik takové studie by bylo potřeba obrovské penzum práce, jelikož archivního materiálu vojenských soudů, které se popisovaným tématem zabývají, bude obrovské množství.